ماركسیزم‌و فه‌لسه‌فه

تێگه‌یشتنێك بۆ روانگه‌ی ماتریالیستی له‌ مێژوودا

كارل كۆرش

وه‌رگێڕانی له‌فارسییه‌وه‌: ره‌زا مه‌نوچه‌هری

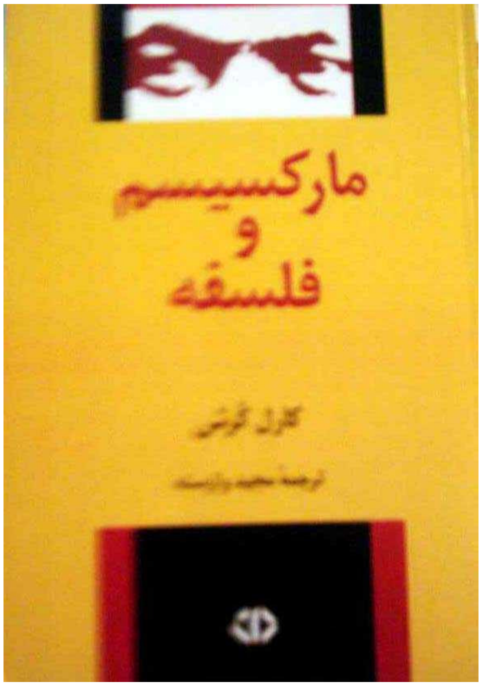

ئەمڕۆ خوێندکارانی بورژوازی , نەك تەنها مارکسیزم بەکێشەیەکی پلەیەك و ناخۆشی پراکتیکی و تیوەریی دەزانن, بەڵکو بە کێشەیەکی پلەدووی تیوەرییشی دەزانن, واتە کێشەی " تیوەری زانست " . ناتوانیت لە هیچ پێورێکی ئاسایی سیستمی زانستەکانی بورژوازیدا جێگای بکەێتەوە, گەر بڕیار بێت کاتێکیش بۆ ئەوو دراوسێ نزیکەکانی پێوانەیەکی نوێ بەناونیشانی کۆمەڵناسی بکرێتەوە , دیسان تیایدا ئۆقرە ناگرێت , هەمیشە لەم سندوقەوە سەر دەباتە ناو ئەو سندوقەوە هیچکام لەم سندوقانەش ناتوانێت لەخۆی بگرێت , تەنها بیکەێتە سندوقێکی دیکەوە ئەوا هیچکام لەوانەش لە ئاسایشدا نابن, بەگشتی مارکسیزم جیاوازە لەو تایبەتمەندییەی کە مارکس لەسەردەمی خۆیدا وەکو " تایبەتمەندی سەرەکی ئاکار و شەرافەتی تاکەکان و چینەکانی ئەڵمانیا" ستایشی کردبوو , واتە ئەو "ڕۆح سوکیانەی کە سنورداری دەکات و ماوەیی پێدەدات تاکو لە دژیا بیخەنە گەر" دەتوانێت بە پێچەوانەوە تەنانەت " ئەڵمانی نەبوونەکەی " وێڕای تایبەتمەندییەکانی دیکەی لەم بێ ئارامیەی وێڵش(welsch)دا ببینیت , کە هەوڵی هەموو کەسایەتیە بەڕێزەکانی کۆمەڵە زانیارەکانی بورژوازی بۆ تۆمار کردنیان دەکاتە بڵقی سەرئاو , لەروانگەی تیوەری زانستی بورژواییەوە شرۆڤەیەکی ساکار لەم کێشەیە بێ چارەسەریی دەمێنێتەوە , تەنانەت مارکسیزم لەبەرفراوانترین واتایی بورژوازیدا وشەی زانستی نییە و تەنانەت فەلسەفە ئاوەژوکراوەکەی میتافیزیاش لە خۆدەگرێت , ناتوانرێت بە"زانستی بزانیت , گەر تا ئێستا سۆسیالیزم و کۆمۆنیزمی مارکسیزمی لەبەرانبەر سیستمە "ڕەخنەگرانە –خیاڵییە " کەی سەن سیمون , فۆریە , ئۆیون و ئەوانی دیکە بە سۆسیالیزمە "زانستی" ناوزەد دەکرا , بەمشێوەیە دەیان ساڵ لەگەڵ زۆربەی پلەنزمە بێ پارە بەشەرەفەکانی سوسیال دیموکراتی ئەڵمانی خۆشبوو و ستایشتێکی لەڕادە بەدەری دەکرا, دەبێت ئێستا ئەم خەونە شیرینە بەزەبرو زەنگێکی زۆر و لەڕادەبەدەرەوە لەگەڵ ئەو بڕیارە بورژوازییە گرژ بکەوینەوە , کە بەواتای ڕاستەقینەی وشەی، بورژوازی مارکسیزم قەت زانست نەبووە وتا ئەو کاتەش بە خۆی وەفادار بێت قەت ناتوانێت ببێتە زانست , مارکسیزم نە" ئابووری" یەو نە "فەلسەفە" و نە "مێژوو"و هیچکام لە "زانستە مرۆیەکانی" دیکەش نییە و بەواتا زانستییە بورژوازیەکەش تێکەڵەیەك لەم زانستانە نییە, هەروەك لە ناونیشانی لاوەکی سەرەکی ترین بەرهەمە ئابووریکەی مارکسدا هاتووە, هەر لە سەرەتاوە تا کۆتایی ڕەخنەیە لە ئابووری ڕامیاری و لە هەمو لاپەڕەکانیدا جەخت لە هەموو ناوەڕۆکەکەی کراوەتەوە , بێگومان بە واتایی ئابووری ڕامیاری تاکو ئەو ڕۆژە واتە هەرمان ئابووری ڕامیاری کەلەو ڕۆژەدا داوایان دەکرد "بەبێ ناوبژیوانی", بەڵام لەراستیدا و بەوردی هەرهەمان "بورژوازی"یە , کەواتە ناوبژیوانیەکانی بورژوازی دیارییان کردەوە و سنوریان بۆ داناوە , بێگومان دیارە ئەم ڕەخنەنانە لە ئابووری ڕامیاری لە روانگەی نوێوە ئەو چینە دەگرێتەوە, کە لەنێوان هەموو ئەو چینانەی لەئارادان تەنها ئەوچینەیە کە قەت حەز بەمانەوە و بەردەوامبوونی ئەم پێش داوەرییە بورژوازییە ناکات, بەڵکو بە پێچەوانەوە هەموو کات دۆخی گشتی ژیانی بەناچار هانی دەدات بۆ دوایین تێکشکانی کرداری و تیوەری ئەم پێش داوەریانە , ئەوەی کە سەبارەت بە ئابووری مارکسێتیەوە ڕاستە بۆ هەموو بەشەکانی دیکەی سیستمی هزری مارکیسێتش ڕاستی هەیە , کەواتە پەیوەندیدارە بەکارەکتەری ڕاهێنانەکانی مارکسیزمەوە سەبارەت بەو بابەتانەی کە بە گوێرەی دابەشکردنە باوەکانی لە تیوەری زانستی بورژاوازیدا خراوەتە فەلسەفەو مێژوو یان زانستە مرۆییکانی دیکە. مارکس لەم بوارەدا نەیویستووە بەراهێنانەکانی خۆی ببێتە " هرکۆڵیدامەزرێنەری دەوڵەت " , هەموو بۆ چوونەنەکانی زانیارانی بورژواو نێو سۆسیالیست هەڵەیە, کە وای دادەنێن مارکسیزم لەبری فەلسەفەی ئێستا "بورژوازی" دەیەوێت " فەلسەفە"یەکی نوێ, لەبری مێژووونوسی تاکو ئێستا " بورژوازی " "مێژوونوسێنێکی " نوێ و لەبری زانستی یاسا و ڕامیاری تاکو ئێستا " بورژوازی" " ڕاهێنانێکی یاسای و دەوڵەت "ێکی نوێ و یان لەبری ئەو ئەشکە نیوە کارەیە کە ئەمڕۆ تیوەری زانستی بورژوازی وەکو زانستی کۆمەڵناسی خستویەتیەڕوو " کۆمەڵناسیەکی نوێ" دابنێت , تیوەری مارکسی قەت ئامانجێکی ئاوەهای نییە , هەر بەو جۆرەی کە بزوتنەوەی کۆمەڵایەتی و ڕامیاری مارکسیزم ئەو تیوەریەی ڕایدەگەیەنێت لایەنی هزریەتی و هەرگیز

لەمەبەستیدا نییە لەبری سیستمی دەوڵەتەکان تاکو ئێستای بورژوازی و ئەندامەکانی " دەوڵەتێکی نوێ " "سیستمێکی دەوڵەتی " نوێ دابمەزرێنێت , کارل مارکس ئامانجی خۆی لە "رەخنە" ی فەلسەفەی بورژوایی, رەخنە لە مێژوو نووسینی بورژوایی و "رەخنە" لە هەموو ئایدۆلۆژیەکانی بورژوای دەگرێت , ئەم رەخنەنانەش کوت موت وەك رەخنەی لە " ئابووری" بورژوایی دەگرێت و لە روانگە و هەڵوێستی چینی پرۆلیتاریاوە بەرەو پێشیان دەبات , بەم جۆرەیە کە زانست و فەلسەفەی بورژوایی بەدوای چنگ خستنی شەوە درۆزنییەکەی " نەبوونی پێش داوەر"ین , لەکاتێکدا مارکسیزم لە هەموو بەشەکانی خۆیدا پێش هەرشتێك چاو لەم وەهمە درۆزنییەکەی دەنوقێنێت , مارکسیزم نایەوێت زانست یان فەلسەفەیەکی "بێگەرد" بێت, بەڵکو لە هەوڵی ئەوەدایە بێوچان و بێ لەبەرچاوگرتن " پێش داوەریە" شاراوەکانی زانست و فەلسەفەی بورژوایی تاوەکو ئێستا لەقاوبدات "نەپاڵفتەکانی" بداتە بەر رەخنە , وێڕایی ئەمەش نایەوێت ئەم " رەخنە" رەخنەیەکی " بێگەرد" بێت بەواتا بورژوایەکی خودی وشە, ئەم رەخنانە بەشێوازێکی "بەبێ پێش داوەری" و نەتەنها لەبەر خوای رەخنەیە , بەڵکو پەیوەندیەکی نەپچرواو تۆکمەی لەگەڵ تێکۆشانی رزگاری و کرداری چینی کرێکاردا هەیە و خۆشی بە زمانی تیوەریکی ئەو تێکۆشانە دەزانێت و واش خۆی ناودەبات , لەم رووەوەش جیاوازە لەگەڵ هەموو ئەوانەی لە زانست و فەلسەفەی تاکو ئێستای بورژوایدا هاتووەو وەکو " رەخنە" خوێندراونەتەوە, کە کامڵترین راگەیاندنی تیوەریکی لە فەلسەفەی " کانت"دا دەبینێتەوە , ئەم رەخنانەش بەشێوازێکی بنەڕەتی جیاوازن , هەر بەو جۆرەی کەلە زانیاریو و فەلسەفەی نارەخنەگرانە , واتە دۆگماو میتافیزێکی یان تیوەری ئاوەژووی بورژوای جیاوازە, گەر بمانەوێت روانگەیەکی تایبەت , نوێ و بێ وێنە لە مارکسیزم تێبگەین و بەگوێرەی خوو تایبەتمەندی وەکو "راگەیاندنی گشتی پەیوەندییە راستەقینەکان لە تێکۆشانی چینایەتی هەیەتی" دەستپێکی خۆی لە "رەخنە"ی ئابووری و ئایدۆلۆژیای بورژوایی دا دەنێت , دەبێت تێگەینێکی تایبەتی مارکسیتی لەژیانی کۆمەڵایەتی مرۆڤ چەمکێکی روون و گشتیمان هەبێت , ئەوەی کە ئەمڕۆ لایەنگران و نەیارانی "مارکسیزم" بەگشتی گوتەزایی " تێگەینیکی ماتریالیستی لە مێژوودا " دەڵێن , گوتەزاکە کە لە هەموو بوارەکاندا لەڕادەو ئاستێکی باشدا روون نییە, کەواتە بۆئەم مەبەستە دەبێت جارێکی دیکە لەم پرسیارەوە دەستپێبکەین کە بە " گشتی سیستمی مارکسیز"مان لە لە دوو بەشی جیاوازدا لە یەکدی جیا کردەوە , واتە لەنێوان رەخنە لە ئابووری رامیاری و لەلایەکی دیکەوە ئەوەی کە ناومان نا ئایدۆلۆژیا ئەمانە چ پەیوەندییەکیان لەنێواندا هەیە ؟ دەبێت هەر لێرەوە لەسەرەتادا ئاماژە بۆ ئەوە بدەم , کە ئەم دوو بەشە یەکیەتییەکی نەپچڕاو لەیەك دانەبڕاو لەنێوانیاندا هەیە , قەت ناگونجێت کە سێك "راهێنانە ئابووری "یەکانی مارکسیزم پەچە بداتەوە , بەڵام لە هەمان کاتدا بیەوێت هەڵویستەکانی لەسەر ئەم بابەتانە یاسا رامیاری, مێژوویی و کۆمەڵناسی ویان بابەت گەلێکی دیکە جیا لە ئابووری " مارکسێتی" بن , بەگشتی پێچەوانەی ئەم حاڵەتەش ناگونجێت . وێڕای ئەوە کە ئابووری زانە بورژواکان نەیاتوانیوە خۆیان لە دەست راستییەکانی "راهێنانی ئابووری" مارکسیزم رزگاربکەن لەم رێگایەدا زۆرهەوڵیان داوە : ناتوانرێت رەخنەی ئابووری رامیاری مارکس پشت راست بکەینەوە , بەڵام لە هەمان کاتدا دەرەنجامەکانی بۆ هەڵوێست وەرگرتن لەمەڕ بابەتە رامیاری و یاساییەکان گەراوە نەدرێنەوە, لەسیستمی مارکسیتیدا "رەخنەی ئابووری رامیاری"و " رەخنە ئایدۆلۆژی" هەمە گەرییەکی یەکگرتوو دروستدەکەن, کە ناکرێت بەشەکانی جیاو دور لەیەکدی دابنرێت , بەڵام بایەخ هەر کام لەم دوو بەشە لە گشت سیستمی مارکسییدا لە ئەستۆی دەگرن, گەلێك جیاوازە .بۆ نموونە دەکرێت ئەم جیاوازیە لەم خاڵەدا ببنیت , کە خودی مارکس لەو بەرهەمانەیدا لەبەر دەستماندان چەندە تێروتەسەل لەسەر هەریەك لەم بەشانەی لێتوێژینەوەی کردووە , ئەو لەقۆناغی سەرەتادا, سەردەمی لاویەتی , لەسەر روانگەیەکی فەلسەفی راوەستا بوو , کەپاشان بە گوێرەی گوتەزاکانی خودی ئەو دەتوانرێت بەتەواوەتی روانگەی "ئیدۆلۆژیك"ی ناوبنێت , تەنها بە ئیشی قورس و بەردەوام و درێژخایەنی هزری توانی خۆی لەم روانگە ئیدئۆلۆژیکیە رزگار بکات , ناوبەری سەرەتای قۆناغی لاویەتی و قۆناغی پێگەیین (پڕاوپڕ)ی راستەقینە و داهێنانیەتی وکارێکی درێژخایەن و چارەنوسازی بۆ یەکلایی

و: ڕەزا مەنوچەهری

کردنـەوەی خـۆی کـردووە , لـەماوەی ئـەم قۆناغانــەدا ئەوەنده بەشێوازێکی بنـەڕەتی خـۆی لـە ئایدۆلۆژیادوره پـەرێزکردووە کـە لـە قۆناغـەکانی تـری داهێنانـدا بـۆ "رەخنەی ئایدۆلۆژی" تەنها ئاماژە گەلێکی پەراوێزانە و پچڕپچـڕ دەمێنێتــەوە , ئەمــەش لـە کاتێکـدا لــەبواری سەرەکییدا فرەو فرەتر حەزی بەلای " رەخنەی ئابووری رامیـاری"دا دەچێت , بە واتایەکی دیکە رەوتـی کـاری هـزری بـەم شێوازە بڕیوە کە بە " رەخنەی ئایدۆلۆژیا" دەســتپێدەکات و لـــەم رەخنانـــەدا روانگـــەی نـــوێ و ماتریالیستیەکەی دێتەوە و پاشان لە هەموو بوارەکاندا هەنگاو بە هەنگاو بە کاریگەرترین شێواز خستویەتیەگەڕ, بـەڵام بەراسـتی تـەنها لەبوارێکـدا تـا وەرگرتنـی دوایـین دەرەنجامەکان درێژەی پێداوە , ئەو بوارەی کە ئێستا بە گـرنگترین بـوار دەژمێردرێـت , واتـە ئـابووری رامیـاری , دەتوانرێت ئەم قۆناغە جیاوازانەی وەرچەرخان بەوردی لەبەرهەمەکانــدا ڕێ و شــوێنی هــەڵگرین , دووەمــین و گرنگترین قۆناغی داهێنانی مارکس بە ئیلهام لە رەخنەی رێچکەی فویرباخ دەستپێدەکات , بەرەخنە لە فەلسـەفەی هـەقی هێگـل (٤٤-١٨٣٤) , پـاش چـەند سـاڵ بـەیاوەری هاوڕێ خۆی ئەنگلس " دوبەرگی ئەستوری پەرتوکیان " ســەبارەت بــە رەخنــەی لــە گشــت فەلسـەفەی پــاش "هێگل"ەوە کە لەکەی سەریەککرد , بەڵام ئەم دووەمین بەرهەمەی بەچاپ نەگەیاند , ئێستا کە لە کاتی گەشە و نمودا بوو لەبنەڕەتدا لە قۆناغێکی پڕاو پڕی راستەقینەی ژیانیدا بـوو بایـەخێکی ئـەو تـۆی بـۆ " رەخنـەی ورد لـە ئایدۆلۆژیا " دا نـەنابوو , لـەباتی ئـەوەش لەمـەولا هـەموو توانسـتی خـۆی خسـتە خزمـەت لێتوێژینـەوەی رەخنـە گرانە لەبواری ئابوریدا , کە تـەوەری راستەقینەی هـەموو وەرچەرخانە مێژوویی , کۆمەڵایەتییەکانی تێادا دیتبوو , لەم بوارەشدا هەرێم " هەموو ئەرکە " رەخنەگرانـە" کـەی گەیانـدە کۆتـایی , تـەنها بەشـێوازێکی نکـۆڵیکردن و پەرچەدانەوە ئـابووری رامیـاری نـەریتی چینی بـورژوای رەخنەنەکرد , بـەڵکو بـەدانانی (ئـابووری رامیـاری چینـی کریکار) لە بەرانبەر (ئابووری رامیاری مۆڵکیەتی) (ئەمانە ئــەو گوتەزایانــەن بابــەت و حــەزی مــارکس بــوون) بەشـێوازێکی پۆزەتیڤانـە دایەبـەر رەخنـە , لـە ئـابووری رامیــاری چــینی مۆڵکــداردا , نــەک

کەرتی تایبەت بەڵکو تەنانەت تیوەریەکانیان زاڵە بەسـەر هـەموو سـەرمایە کۆمەڵایەتیەکانـدا, ئیشـی کەڵەکـە کـراو و بـە گیـانی رابـردوو "زاڵـە" بەسـەر کـاری زینـدوی زەمـەنی ئێسـتاماندا, بەپێچــەوانەوە ئــابووری رامیــاری پرۆلتاریــا و راگەیانــدنی تیوەریەکەشی واتـە سیستمی ئابووری مارکسێتی (soziatat) واتە کۆمەڵگا . زاڵە بەسەر هەموو "پرۆسەی) بەرهـەم هێنانـدا , واتــەکاری زێندوزاڵەبەســەرکاری کەڵەکــەکراو بێگیانــدا یــان "سەرمایە" بە گوێرەی ناسین وتێگەیشتنی مارکس ئەمە هـەمان تـەوەرە, کە دەبێت وەرگـەڕانی داهـاتووی جیهان بـەدەوری ئـەم خاڵەدا بسوڕێتەوە , لە ئەنجامدا دەبێت بەرەنگاربوونەوەیەکی "رادیکاڵ" لـەم خاڵـەدا و لـە تیوەریـدا بێتـەگۆڕێ, وەك مـارکس خۆی دەڵێت: "دەسـت دانـە رەگ و ریشـە" لـەنێوان فەلسـەفە و زانسـتی بـورژوای و ئایـدیا نوێکـانی چینی پرۆلتاریـا کـە بـۆ رزگاری خـۆی رادەبیـت , گـەر ئـەم بابەتـە بەشێوازێکی بنـەڕەتی پێکبێت ئەوسا گۆڕانکاریـەکان , واتـە گۆڕانکارییـەکان لـەبواری ئایدۆلۆژیادا ئۆتۆماتکیەن روون دەبنەوە (دێنەئارا).

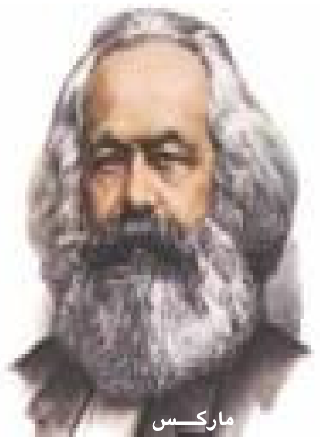

ئەوسا کات(سەردەمی) کرداری مێژووی دێتەپێشەوە, تەنها رەخنەلە(ئایدۆلۆژیای)

رابـردوو دەتوانێـت وەکـو شـێوەیەکی پێنەگـەیو وناسـینی دیاریبکرێـت و لەئاکامـدا و پێکهێنـانی کـرداری وەرگـەڕانی جیهـان بەمانــەوە مەرجـدار دەبـن. تـەنها بـە سـەر لـەنوێ سـەیرکردنەوەی رەوتـی مێـژووی وشـیاری شۆڕشـگێڕی سەردەمی ئێستامان دەتوانین بڵێین (رەخنە ئاینزا پێش مەرجی هـەر رەخنـە) یـەك بـووە , بەپێچـەوانەوە سـەیرکردنی داهـاتوو

راستی ئەم بڕیارە تێیدا دەبێت , کە خەبات دژی ئاینزا تەنها بەهۆی تێکۆشانە دژی ئاینزا (بوونە مۆراڵ)یە کەیەتی, بەواتایەکی دیکە بۆ دەست گەیاندن بەکردارێکی مێژووی دەبێت (رەخنەی ئاسمان) بێنین و بیکەینە (رەخنەی زەوی), ئەمەش لە ئاستی خۆیدا تەنها هەنگاوی یەکەمە بۆ ئەوەی (رەخنەی ئاینزا) بکەینە (رەخنەی یاسا) و (رەخنەی میتافیزیا) و (رەخنەی رامیاری), هەموو ئەمانە تەنها (لایەنێکی دیکەی) گەوهەری مرۆڤ دەخەنە روو نەك "راستی" راستەقینەی ئەو نەك " کێشە راستەقینەکانی زەوی لەرەهەندە راستەکەیدا", ئەمەش کاتێك پێکدێت کە رکەبەرەکە بێنینە سەر زەوی " گۆڕەپانەکە" لەسەر زەوی کە ئەو تیایدا بە هەموو کردارێکی راستەقینەی و هەروەها بەو وەهەمانەوە کە ئەو لەسەری راوەستاوە " نۆیٚ گرتوە", واتە زەویی ئابووری بەرهەم هێنانی ماتریاڵ, رەخنەی ئاینزا, فەلسەفە مێژوو و رامیاری و یاسا دەبێت دواین بنەماکانیان لە "رادیکاڵترین" یان " قوڵترین" رەخنەکاندا ببینەوە, واتە رەخنەی ئابووری رامیاری وێڕایی سەرنجدان بە پێگەی " ئابووری رامیاری" لە گشت سیستمی ئابووری مارکسیزمدا کە بنەرەتی هەموو شتەکانی دیکەی لێدروست دەبێت (بورژواکان دەڵێن: ئابووری رامیاری "زانستی بنچینەیی " مارکسیزمە!) دەرەنجام وا دەردەکەوێت بۆ سەلماندنی تیوەری مارکسیزم رەخنەی تیرۆتەسل لەسەر زانستی یاسا , دەوڵەت " دەسەلات" و کۆمەڵگا و هەروەهاش مێژوونووسی یان هەرچشنە " ئایدۆلۆژیا"یەکی دیکەی بورژوای پێویست ناکات , ئەو رەخنەیەی کە نووسین و فۆرم دانانی زانستی نوێی مارکسێتی سەبارەت بەیاسا, دەسەلات یان کۆمەڵگا دادەنێت کۆپی نووس نێل کە خۆیان بە " مارکسیت ئرتۆدۆکس" دادەنین بە تەواوەتی بە لارێدارۆشتوون کە سێکی وەکو کارنێر -رنێر (Karner-Renner) لە ئاوستۆریا " نەمسا" یان کارنێر کونۆو (Karner Cunom) لە ئەڵمانیا وا هەست دەکەن زۆر پێویستە ئابووری رامیاری مارکسیزم لەگەڵ راهێنانەکانی مارکسێتی لەبوارەکانی یاسا و دەسەلات و تەنانەت تیوەریە نوسراوەکانی مارکسێتی زانستی کۆمەڵگا یان کۆمەڵناسی " تەواو پڕاو پڕ" لەگەڵ یەکدیدا بگونجێنن, سیستمی مارکسێتی بە تەواوکەر کرانێکی ئاوا نییە, هەروەها کە پێویستی بە "زماننناسی " یان " بیرکاری" تایبەتی مارکسێتی نییە , تەنانەت ناوەرۆکی سیستمی بیرکاریش وێڕای ئەوەی کە ئەمڕۆ کەمتر لە بوارەکانی دیکەی زانستی مرۆیی لەئاستی جیاوازدا عەرزی ترن , چۆن و بۆچی لەسەر دەکرێت , لەبواری مێژووی , کۆمەلایەتی , ئابووری و کردارییەوە مەرجدارە, گۆمانی تییدا نییە کە گۆڕانکارییە بەلێندراوەکانی کۆمەلایەتی -مێژووی چ پێش ئەمە , یان لە کاتی ئەمەدا , یان پاش ئەم گۆڕانکاریانە بیرکاریش (هێدی یان خێرا) گۆڕانکاری تێدەکەوێت, تێگەیشتنی ماتریالیستی لە مێژوو و کۆمەڵگا کاریگەریەتی لەسەر بیرکاری دەبێت, بەلام تەواو گەوجیەتی دەبێت گەر " مارکسێتی" یەکان داوابکەن کە دەتوانن لەبەرانبەر سیستمی بیرکاریدا کە لێکۆڵەرەوانی ئەم بەشە بەدرێژایی هەزاران ساڵ دایان مەزراندوە لە قولایی روانگەی خۆیانەوە سەبارەت بەراستییەکانی ئابووری کۆمەلایەتی مێژووی کەلە " دوایین شرۆڤە" کانیدا بۆ تەواوکردنی زانستی بیرکاری تاکو ئێستا و لە داهاتوودا دیارییان کردووە وەلایٚ بنێن و بیرکاریەکی نوێ " مارکسێتی" پێکبێنن . ئەمە دروست هەرهەمان کاری کارنێر — رنێرو کارنێرکونۆویە , کە دەیان ویست هەوڵیاندەدا بە توانایەکی فرە کەمەوە ئەم کارە بە ئەنجام بگەیەنن, هەڵبەت لەبوارە دیارەکانی دیکەی زانست (لەبواری " زانستی یاسا" کە رابوردوویەکی هەزاران ساڵەی هەیە و لەبواری نوێترین زانستی بوژوایدا واتە " کۆمەڵناسی !") هەنێك کەسی بێ ئەژمار لە نیمچە مارکسییەکان (ئەوانەی لە مارکسێت دەچن) هەر لە هەوڵێکی وا دان , ئەوان وا دەزانن بە دووپاتکردنەوەی بڕوا ماندوکەرەکانیان لە سەرمارکسیزم و لەنێو ئەو خەیاڵ پلاوییەدان , کە دەتوانن شتێکی نوێ بخەنە سەر دەرەنجامە نموونەییەکانی توێژینەوەی مێژوو یان فەلسەفە یان ئەم زانست و ئەو زانستی سروشتی یان مرۆیی, بەلام "کارڵ مارکس" و "فریدریك ئەنگلس" لەسەردەمی خۆیاندا وەك "ئینسکۆپیدیایەك" زێدەتر لە بوارێکی زانستی توانستیان بەسەر زانستەکانی سەردەمی خۆیاندا دەشکاو قەت تووشی ئەم خەیاڵ پلاوییە گەوجانە و شتێتانەیە نەبوون و ئەمەیان نایە ئەستۆی دورینگ و هاوزمان و هاورەنگەکانیان کەلەو سەردەمە و ئەمڕۆشدا نمونەیان بەزۆری دەست دەکەوێت , هزرو لێکۆڵینەوەکانیان لەهەمبەر هەموو ئەو زانستانەی کەلە

بورای پسپۆڕیاندا بوو , واتە ئابووری بەرفراوانتر بوو باشتر و لەو بوارانەی لێکۆڵینەوە کە ڕاستەوخۆ پەیوەندیان بەفەلسەفە و زانستی کۆمەڵایەتی بوو دەرۆشت , بەڵام تەنها خۆیان گرێدابوو بە ڕەخنەی بنەڕەتییەوە ئەویش نەك ڕەخنە لە دەرەنجامە نموونەیەکانی لێکۆڵینەوەکان , بەڵکو " ڕەخنە" لەروانگەی بورژوایی کە پرشنگەکانی دەیدا لەم بەربەستە " مۆراڵ"یە, دروست هەر لە بەدواداچوونی ئەم پرشنگە ناسك و ناسکترانەبوو کە توانایەکی ئەوەندەیان لە خۆیان نیشاندا، , کەوێنەی لە هیچ لێگەڕێکی زانستی دیکەدا نابینرێت و تەنها هەندێك شاعیرمان لە شکە دابن, بەدڵنیایەوە بۆ بەئەنجام گەیاندنی کارێکی وا دەبوایە لە مژار و شێوازی زانستە پەیوەندیدراکان لە سەر وردترین خاڵیش بەوردی تیڕامانیان بکردایە , بەمشێوەیە مسۆگەر دەبێت کە مێشك گەلێکی وەك مارکس و ئەنگڵس لەو هەرێمانەدا کەلە بوارە پسپۆڕیەکەیان ئابووری— کۆمەڵناسی تاڕادەیەك دوور بوونایە ئەوا دەگەیشتنە خۆڵقاندن و داهێنانی دیکە, بەڵام ئەم بابەتە قەت نەبۆتە ئامانجیان و هەوڵیان بۆ نەداوە, ئامانجی پەتی ئەوان ئەمەبووە کە روانگەی بورژوایی بدەنە بەر هێرش و لەبنەڕەتی ئابورییەوە تاکو ناسکترین و جوانترین باڵەکانی" ئایدۆلۆژیا"کە یان و بەدواداچوونی لەسەربکەن , لەدوایین مەنزڵگاکەیشیدا تامی پێکدادانی ڕەخنەگرانەی پێ بچێژن .

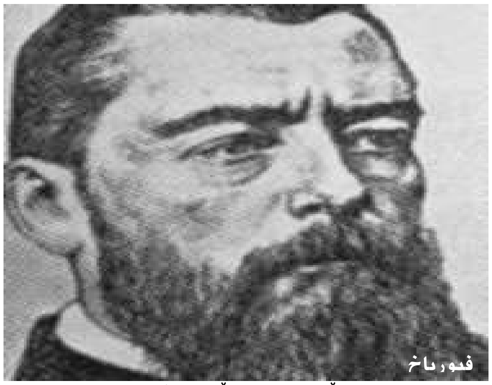

دەرنجامی لێکۆڵینەوەو هەڵسەنگاندنەکەمان ئەوە دەردەخات , کەلە لایەکەوە یەکیەتی ناوخۆیی هەمووسیستمی هزری "مارکسی"مان بۆ دەربکەوێت و لەلایەکیدیکەوە جیاوازی و ڕادەی گرنگی و بایەخی یەکەیەکەی بەشە ناوخۆیەکەی ئەو سیستمەمان بۆ دەربکەوێت مارکس بەرەخنەگرتن لە ئایدۆلۆژیایی باو روانگەی " ماتریالیستی" خۆی داڕشت و رێکخست کە بە گوێرەی ئەوەش هۆکاری ئابورییان " ئابووری رامیاری" وەکو هۆکاریکی بنەڕەتی و چارەنوسسازی هۆکارەکانی دیکە لە ژیانی مێژووی کۆمەڵایەتیمرۆڤەکاندا نەخشە رێژکردبوو "پلاندبوو" پاشان بە ئەرکی تایبەتی خۆی زانی کە لەم بوارە بنەڕەتییەدا تا دەرکەوتنی دوایین دەرەنجامەکان ڕەخنە لە ئایدۆلۆژیای باوی بورژوایی بەرەو پێش ببات, لە قۆناغەکانی دیکەدا خەبات بە دژی ئایدۆلۆژیای بورژوایی بە زۆریی هێنایە ئەم بوارە, چونکە دەبێت بێگومان سەرەتای چاوگەکانی هەموو ئایدۆلۆژیای بورژوایی هەر لێرەدا و لە قوڵترین بنەڕەتەکانی ژێرخانی دامەزراندن و توێژو بەندی کۆمەڵگای بورژوایدا جێگیربوو بن , بەڵام لە قۆناغەکانی دیکەداو پاشان زۆر بەکەمی و لە چەند نووسراوێکی دیاریکراودا بەشێوەیەکی چڕوپڕ لەبواری فۆرمەوە تەواو پێگەییوە, بەڵام بەرواڵەت زێدە بەرفراوانە, هەڵسەنگاند و ڕەخنەگرتن لە ئایدۆلۆژیا خەریکی بوارەکانی دیکەی مێژووی کۆمەڵایەتی بووە , بە ئاوا تێڕوانێنك بۆ چوار چێوەی گشتی سیستمی هزری مارکس ئەوە رون دەبێتەوە , کە دووپاتکردنەوەی ئەو گلەیی و گازندانەی کە کارل مارکس گشت روانگە فەلسەفییەکانی واتە هەرهەمان روانگە و شێوازە تێگەیشتنی نویێ"ماتریالیستی"لەمێژوودا و کۆمەڵگا هەر بەهەمان شێوازە کە " ئابووری رامیاری" نووسیوە لە بەرهەمێکی جیاواز و سەربەخۆ و تێروتەسەلدا نەیخستۆتە ڕوو, تا چ ڕادەیەك نابەجییە, لەراستیدا مارکس بنەمای تێڕامانە " ماتریالیست" یەکەی و هەموو دەرەنجامەکانی بەتێروتەسەلی و بەرفراوانی و زیندویی بە تایبەتی لەبەرهەمە سەرەکیەکەیدا, واتە سەرمایە خستوێتیە ڕوو , تەنانەت گەوهەریی تێگەیشتنی ئەمەی لەرادەدور رون نیشانداوە چ جای ئەوە کە دەیتوانی بە وەسفی تیوەریکی ئەوەمان بخاتەڕوو , "کارل مارکس " لەم بەرهەمەیدا نەك تەنها ئابووری رامیاری چینی بورژوای لەبنەڕەتەوە خستۆتەبەر ڕەخنە , بەڵکو هەموو ئایدۆلۆژیاکانی دیکەی بورژوایی کە لەم ئایدۆلۆژیایەوە سەرچاوە دەگرێت داوەتەبەر ڕەخنە , مارکس بە نیشاندانی چارەنووسازبوونی ئایدۆلۆژیای بنچینەی ئابووری هەموو فەلسەفە و زانستی بورژوایی بەشێوازێکی بنچینەی داوەتەبەر ڕەخنە و خەریکی لە

گشت بنەماكانی ئایدۆلۆژیكی فەلسەفە و زانستی بورژوایی دەبێت . ماركس لەهەمبەر " ئابووری رامیاری" بورژوایی تەنها بەرەخنەیەكی نەرێی دەستبەردار نەبووە , بەڵكو بەبێ ئەوەی هەرێمی رەخنەگرانە وازلێبێنێت سیستمێكی تەواو گەییوی ئابووری نوێ واتە" ئابووری رامیاری چینی كریكار" ی لەبەرانبەردا داناوە بەمشێوەیە لەبەرانبەر بنەمای " ئایدۆلۆژیكی" فەلسەفە و زانستە بورژوایەكاندا كە ئەو هەوڵی داوە لە خەباتی خۆیدا رەخنەگرتنەكانی ئەوان پوچ بكاتەوە و روانگەیەكی نوێ , واتە روانگە و شێوازی تێگەیشتنی " ماتریالیستی" چینی كریكار لە مێژوو كۆمەڵگا لەبەرانبەریاندا داناوە , ئەوەش بە یارمەتی هاوڕێی خۆی "فریدریك ئەنگڵس" نووسیویەتی لەم روەشەوە سیستمی تیوەری " كارل ماركس" تەنانەت لەو ناكۆكیە رواڵەتیانەدا كەلە سەرەتادا باسمكرد دیسانەوە هەر" زانست"ێكە. كەواتە زانستی ئابووری ماركسێتی فەلسەفەیە واتە تێگەیشتنێكی نوێ لە فەلسەفەی ماتریالیستی هەموو لە پەیوەندییەكاندا دیاردەیەكی مێژووی كۆمەڵایەتییە , بەڵام ئەم ناكۆكیە لە رواڵەتدایە و دەبوایە دەرفەتمان بدایەتێ خۆی دەربخات, چونكە ناكرێت هەموو شتێك بەجارێك بڵێین, لەراستیدا لەهەردوو رووكەیدا راهێنانی ماركسیتی هەم لە " ئابووری" و هەم لە " فەلسەفە "دا قەت بە واتا باوەكەی بورژوایی " فەلسەفە" یان " زانست" نییە هەڵبەت " فێركارانی ئابووری ماركسیم "وشەی پێشەكییە گشتی و بنەڕەتیەكەی لە " تێگەیشتنی ماتریالیستی مێژوو " لەهەر بەشێكی گەوهەرەكەی خۆیدا ناوەرۆكەكەی هەڵگری هەندێك شتە هەر لە هەمان شێوەش لە فەلسەفە و زانستی بورژوایدا دەبینرێت, ئەوانە وەكو پوچكەرەوە هەڵوەشێنەری رەخنەگری زانست و فەلسەفەی بورژوایی ناچارن لە بوار گەوهەری خۆیاندا هەروەكو زانست و فەلسەفە بمێننەوە , بەڵام لەلایەكی دیكەشەوە سەروترن لە ئاسۆ و زانست و فەلسەفەی بورژوای دروست، بەهەمان شێوە , كە دەوڵەتێكی سەركەوتووی چینی پرۆلتاریا لە تێكۆشانێكی كرداری كۆمەڵایەتی و رامیاریدا خۆی لە جێگەی دەوڵەتێكی تێكشكاوی بورژوایی بنیاد ناوە لە روویەكی خۆیدا هەروەك تایبەتمەندی " دەوڵەت " ێك و " بە واتای ئەمڕۆی وشەكە" هەنێك تایبەتمەندی دەوڵەتی دەبێت , بەڵام لە هەمان كاتدا لەلایەكیدیكەوە ئەم تایبەتمەندیانە وەكو پێگەی قۆناغی تێپەڕاندن بۆ كۆمەڵگایەكی بێ چین و لە ئەنجامدا كۆمەڵگایەی بێ دەوڵەت لە داهاتوودا , ئیدی نەك بەشێوازێكی تەواو " دەوڵەت" ێك , بەڵكو شتێكی باشتر لە دەوڵەتێك دەبێت , ئەم هەڵسەنگاندنە و هەموو ئەوەی كە تاكو ئێرە وەكو بنەڕەتێكی گەوهەری راهێنانی ماركسی خراوەتە بەردەست , بێگومان ئەو كەسەی قوڵتر لەم راهێنانەدا لێكۆڵینەوەی نەكرد بێت لەیەكەم هەنگاودا شتێكی ئەو تۆی بەدەستەوە نادات , ئەو دەیەوێت ئاشنای " تێگەیشتنی ماتریالیستی مێژووی"بێت و ئێمە باسەكەی خۆمان بەو شیكردنەوەوەیە دەستپێكرد كە هەموویان بە گوێرەی بنەمایی ئەم تێگەیشتنە نوێیەی ماركسیتی داڕێژراون , كەواتە تێگەیشتنەكەیان پێش مەرجێكی بەم رەنگەی هەیە , وێڕای ئەمەش بە بڕوای ئێمە ئەمە تەنها رێگەیەكە هەرچەندە سەرەتا تێپەڕاندنی قورس دێتەبەرچاو كە دەتوانین بەمە تێگەیشتنێكی راستەقینەمان لە روانگە نوێ و تایبەتەكەی " كارڵ ماركس" رابگەیەنین " هێگڵ " لە دیاردەناسی زەیەن دا داوا لە تاك دەكات كە راستەوخۆ بەشێوازە" دیالكتیكی "یەكەی متمانە بكات , گەرچی–لەسەرەتاوە تیڕامان بەشێوازە فەلسەفیەكەی " هێگڵ" لەلای وەك ئەوە بێت كە هەوڵبدات" لەسەر سەر بەڕێدا بڕوات " یەكڕاست هەر بەمشێوەیە گەر كەسێك دەیەوێت لە چەمكی راستەقینەی شێوازی ماركس تێبگات , واتە لە " دیالكیتیكی ماتریالیستی" لەبەرانبەر " دیالكیتیكی ئایدۆلۆژیای هێگڵ" دەبێت سەرەتا بەجارێك و راستەوخۆ خۆی بدات بەدەمیەوە هەڵبەت تا ئەو شوێنە كەلە توانایدایە هیچ راهێنەریكی مەلەوانی ئامادەنییە كەسێك پێش فێركردنی مەلە كە ئامادەنەبێت خۆی لەئاوبدات ئەوا ناتوانێت فێری مەلەوانیەتی بكات , كردارو شێوازی خودی ماركس لە "سەرمایە" و بەرهەمەكانی دیكەی قۆناغی پێگەیینی بەردەوام وابووە كە روانگە ماتریالیستیەكەی ئەم بەرهەمانە لە جێگای خۆیاندا هەرچی زیاتر بەردی بناغەیان لە تەواو كاری و هۆكاربوون قوڵتركردنیدا هەیە– لەهەمانكاتدا پێش مەرجی بۆ دادەنێت ئەمە هەم سەبارەت رەخنەی ئابووری _رامیاری ماركس و هەم سەبارەت بەرەخنەكانی لەسەر گشت زانست و فەلسەفەی بورژوایی راستن, ئێمە لێرەدا ئەوواتایەی كە ماركس مەبەستی بووە لەژێر ناونیشانی " رەخنەی ئایدۆلۆژی "

یادمانکردۆتەوە , تەنها لەیەك جێگەدا لەسەرانسەری هەموو نووسراوەکانی مارکسدا کە هەوڵی داوە روانگەیەکی تایبەت دەستەواژەیەك بەروونی وراستەخۆ کەم تا زۆرێك رابگەیەنێت , کە هەموو بەرهەمەکانی لە ناوەراستی چلەکان بەداوە لەسەر ئەم بنەمایە نوسراون بۆ تێگەیشتن و ئەم چەند دێرە ئاوارتە و کورت و چڕو پڕە دەبێت لەسەر هەر وشەیەکی تێرامان بکەین و هەزاران جار بیخوێنینەوەو دیسان بیخوێنینەوە, ئەویش " دەستپێکی " (پێش گوتاری١٨٥٩) یە لەسەر رەخنەی ئابووری _رامیاری, لەوێدا مارکس بەروونی و زیندوویی کە لە تایبەتمەندیەکانی شێوازی نووسینی ئەون "ئاماژە" گەلێکی کورت دەداتە رەوتی خوێندنەوە ئابووری رامیاریەکانی ئەم بەشە بە راپۆرتێك لەسەر خوێندنی سەردەمی زانکۆ و یەکەمین تێکۆشانە کورت خایەنەکانیەتی لە چاپەمەنی و دەستپێکرانی رۆژنامەگەری دەستپێدەکات , سەرەتا لە تێکوشینە چاپەمەنیەکەیدا دەکەوێتە " دۆخێکی ناخۆشەوە" کە دەبێت سەبارەت " بە گوتەزای بەرژەوندی مادی " یەوە ئاخافتن بکات , هەر لەم نێوانەدا دەگات بە ناکۆکیەکی ناوەکی ترسناك لەگەڵ ئەو روانگەیانەی کە تائێستا بوویەتی ئەو روانگانەش بە زۆری هێگڵی ئایدیالیستی بوون , چەند مانگ پاش دەستپێکردنی کاری سەرنوسەری رۆژنامەکەی دەکەوێتەژێر سانسۆرەوە ئەو بە " خۆشیەوە" لەم دەرفەتە کەڵك وەردەگرێت و خۆی لەبەرچاوی رای گشتی وەلا " دەنێت و بۆ چارەسەرکردنی ئەم رارابیە جارێکی دیکە " دەگەرێتەوە بۆ حوجرەی وانە" " سەرەتای کارەکەم بۆ وەلانانی گومان و راراییەکان رامیارنە بەرهێرش و توانج لە ئەستۆشم گرت , سەرلە نوێ پیاچوونەوەی رەخنەگرانەی فەلسەفەی هەقی هێگڵ بوو , کە ئەو بەرهەمە پێشکیەکەی ساڵی (١٨٤٤) لە رۆژمێری ئەڵمانی و فەرەنسی دا لە پاریس بەچاپ گەیشت و بڵاو بووە, لێکۆڵینەوەکەم بەو درەنجامەیان گەیاندم کە نەپەیوەندی یاسای و نەشێوازی دەوڵەت هیچکامیان ناتوانن بە گوێرەی بنەماکانی خۆیان یان وەك دەڵێن بە گوێرەی گەشەی گشتی هزری مرۆیی تێبگەین , بەڵکو بە پێچەوانەو ئەوان لە هەلومەرجی مادی ژیاندا رەگیان داکوتاوە , کە هێگڵ بە گشتی و لەژێر کایگەریەتی "هزرڤانانی" بەریتانی و فەرەنسی سەدەی هەژدەیەمدا لەژێر ناونیشانی " کۆمەڵگای سڤیل" دا باسی کردووە بۆ ئەمەش دەبێت توێژینەوە و بەدواداگەرانی (لاشەر توێژکاری کردن) لەسەر ئەم کۆمەڵگا سڤیلە لە ئابووری رامیاریدا بدۆزینەوە , خوێندنەوە ئابووری رامیاری کە لەپاریس دەستم پێکردبوو لەبروکسل درێژەم پێدا پاش ئەوەی کە بڕیاری دەرکردنم لەلایەن بەرێز (گیزو) وە دەرچوو کۆچبەری ئەوێ بووم, بەو دەرەنجامە گشتییەی گەیشتم جگە لە ئەنجام وەرگرتن بووە " گوریسی رێنمونی" خوێندنەوەکانی من و دەکرێت وەك ئەو دەقەی خوارەوە کورتی بکەمەوە : مرۆڤەکان لەپرۆسەی بەرهەمی کۆمەڵایەتی ژیانی خۆیاندا دەکەونە نێو پەیوەندی گەلێکی دیاریکراو و پێویست کە جیاوازە (سەربەخۆ) لە توانای ئەوان , واتە پەیوەندی ئەو بەرهەمەی کە لەگەڵ قۆناغێکی دیاریکراو لە گەشەی هێزەکانی بەرهەم هێنەری مادی دەگونجێن , گشت ئەم پەیوەندیانەی بەرهەم ئابووری کۆمەڵگا دروست دەکەن , واتە ژێرخانە راستەقینەکەی پێکدەهێنێت کە بەگوێرەی ئەوەش سەرخانی یاسایی و رامیاری کۆمەڵگا دادەمەزرێت و شێوازە دیاریکراوەکانی هۆشیاری کۆمەڵایەتی وەکو چاودێرێك لەرووبەروویدا دەوەستێت , شێوازی بەرهەمی ژیانی مادی رەوتی گشتی ژیانی کۆمەڵایەتی رامیاری و هزری سنورداردەکات (مەرجدار دەکات).

ئەنگلس

ئەوە هۆشیاری مرۆڤەکان نییە , کە هەبوونیان دیاریدەکات , بەڵکو بە پێچەوانەوە بوونی کۆمەڵایەتی ئەوان هۆشیاریەکانیان دیاریدەکات , هێزی بەرهەم هێنەری مادی کۆمەڵگا لە قۆناغێکی دیاریکراو لە گەشەی خۆیاندا لەگەڵ پەیوەندی لەگەڵ ئەو بەرهەمەی کەلە ئارادایە یان پەیوەندی مۆلکیەت کە تا ئەو قۆناغە لەگەشەی خۆیاندا لەو چوارچێوەیەدا کاریان کردووە - ئەم دوانە هەردوکیان لە فەرهەنگی دەستەواژە یاساییەکاندا

بەیەك واتا هاتوون– دەكەوێتە دژایەتی ئەم پەیوەندییانە كە لەناخی شێوازەكانی گەشەی هێزە بەرهەم هێنەرەكاندا سەری دەرهێناو دەست و لاقیان زنجیرە دەكەن , ئەوسا سەردەمێكی شۆڕشی كۆمەڵایەتی دەستپێدەكات گۆڕانكاری لە كۆڵەكەی ئابوریدا گشت سەرخانە مەزنەكەشی درەنگ زوو گۆڕانكاری بە سەردا دێت. دەبێت لەتوێژینەوەو هەڵسەنگاندنی نێوان گۆڕانكاری مادی و هەلومەرجی جیاوازی دابنێن ئابووری بەرهەم , كە بە هەمان وردی زانستە سروشتییەكان شیاوی پێوانەكردنە و گۆڕانكاری یاسایی رامیاری ئاینزا هونەری و فەلسەفی بە كورتەی شێواز, ئایدۆلۆژیكیەكان , كە مرۆڤ لەرێگەیانەوە ئاگاداری ئەم دژایەتییە دەبێت و بۆ لەناوچوونی رادەپەڕێت , هەر وەك ئەو كەسەی كە ناكرێت بەگەڕانەوە بۆ بۆچونەكانی دادەوری لەسەر بكرێت، گۆڕانكاری قۆناغێكی بەم چەشنەش ناتوانین بگەڕێنینەوە بۆ هۆشیاریەكی و داوەری لەسەر كەین بە پێچەوانەوە دەبێت ئەم هۆشیارییە بە لەسەر بنەمای ناكۆكیەكانی ژیانی ماددە بێت , واتە ئەو دژایەتیەی كە هەیە لەنێوان هێزە كۆمەڵایەتیەكانی بەرهەم و پەیوەندیەكانی بەرهەمهێناندا شیبكەینەوە, قەت سیستمێكی كۆمەڵایەتی پێش ئەوەی كە گشت هێزە بەرهەمهێنەرە پێویستەكانی گەشەكردو بن هەڵناوەشێتەوە و پەیوەندیەكانی بەرهەمی لە پێشی نوێ قەت پێش ئەوەی كە دۆخی ماددیان لە چوارچێوەی كۆمەڵگای كۆندا نەگەیشتبێتە ئاستی گەییوی خۆی ئەوا نابێتە جێگری پەیوەندی بەرهەمی كۆن . لەم رووەوەیە كە مرۆڤ هەمیشە تەنها ئەرك گەلێك بۆ خۆی دیاربیكات كە بتوانێت چارەسەریان بكات , چونكە هەموو كات هەڵسەنگاندنێكی ورد نیشاندەدات كێشەكان تەنها ئەو كاتە سەردەردەهێنن كە هەلومەرجی چارەسەركردنی ماددیان پێشتر چارەسەركرابێت یان لەكاتی فۆرم وەرگرتندا بێت , لەگەڵاڵەیكی گشتیدا دەتوانرێت شێوازی بەرهەمی ئاسایی , كۆن دەرەبەگایەتی و بورژوایی نوێ لەو سەردەمە پێشكەوتوخوازانە لەسیستمی ئابووری كۆمەڵگادا بژمێرین , شێوازی بەرهەمی بۆرژوایی (پەیوەندییەكانی بەرهەمی بۆرژوایی) كۆتاییترین شێوازی دژایەتییە

گەرمەكانی پرۆسەی كۆمەڵایەتی بەرهەمی دژایەتییە گەرمەكان نەك بە واتای دژایەتییە گەرمەكان , بەڵكو بە واتای دژایەتی كردنێك , كە لە ژیانی كۆمەڵایەتی تاكەكانەوە سەرچاوە دەگرێت , بەڵام لەهەمان كاتدا ئەو هێزە بەرهەم هێنەرانەی كەلەناخی كۆمەڵگای بورژوایدا گەشەدەكەن هەلومەرجی مادی چارەسەری ئەم ناكۆكییە دژایەتییە گەرمەش پێكدەهێنن , لە رووە (دەفنەری) سەرەتای مێژووی كۆمەڵگای مرۆڤایەتیش بەم شێوازە ریز بەندییە لێكدەنرێت), لەم چەند رەستەیەدا خەتی گشتی و ئەو گەڵاڵە جوانەی كە دەبێت بۆ " تێگەیشتنی ماتریالیستی مێژوو و كۆمەڵگای بێت تێگەیشتن بەروونترین و وردترین شێوازی شیاوی وێناكردن راگەیەنراوە, بەڵام لێرەدا هەوڵمان داوە بۆ داواكردنە بەوپیلانەكانمان هۆ گەلێك بخەینەڕوو نەك دەرەنجامێكی بەرفراوانی تیوەرێكی و كرداری كە تاڕادەیەك لێوەی بەر دەستهاتووە و ئاماژەی پێدراوە , بۆئەوەی ئەو خوێنەری خودی خۆی بەرهەمە سەرەكییەكانی ماركسی نەخوێندتەوە لەو بایەخانەی بۆ بكەوێتە بەردەست, لەئەنجامدا ئەم دەقە بەبێ پاراستن و بەرگری پێویست، دەكەوێتە بەرهەندێك شرۆڤەی هەڵەوچەوتەوە , كەشێوازو ناوەرۆكی ئەم رستانە دەتوانن بسەپێنن, ئەم هەموو خستەسەرە بەمەبەستی ناوبژیوانیەك كە ماركس بە "ئاماژە" گەلێكی كورتی پێداون سەربارن , ئەو رێنونی خوێنەردەكات كە لە رەوتی لێكۆڵینەوەی ئابووری كۆمەڵایەتیدا كام " گوریسی رێنمایی " رێگا پیشاندەری بووە , ئاشكرایە تەنها هۆكاری تیوەرییە كە دەیتوانێت بۆ دەست گەیاندن بە ئامانج و شێوازەكەی بیخاتەڕوو تەنها بەرێگەی خستنەگەڕی ئەو شێوازانە دەبێت, كە لە بوارە دیاریكراوەكاندا شێوازێكە بۆ لێكۆڵینەوەی زانستی بەتایبەت لە هەڵەسنگاندنی راستیەكانی " ئابووری رامیاری"دا دەكەونەڕوو , فریدریك ئەنگڵس لە پەیوەندیەكی هاوشێوەدا جارێكیان پەندێكی بەریتانی دەگێرێتەوە : "تاقیكردنەوەی پودینگ هەر لە خواردنیندایە" قەت بە مشت و مڕی تیوەری ناتوانرێت بزانین ئایا شێوازێكی زانستی راستە یان نا, بەڵكو وەك دەڵێن تەنها تاقیكردنەوە "پراكتیكی" ئەو شێوازەیە , كە بریاری یەكلاكەرەوەی سەبارەت دەدات بەو شێوەیەی كە ماركس جەختی لەسەر كردۆتەوە , راشكاوانە دەستنیشانیكردووە , ئێستا بریار نییە لەم دێڕانەدا شتێكیزیاتر "گوریسی رینویی " دەرەنجامی لێكۆڵینەوە ئەزمونیەكانی (لێرە واتە مێژوو) لەژیانی

کۆمەڵایەتی مرۆڤدا بێت , خودی مارکس پاشان گەلێك جار لەهەمبەر بەهەڵە تێگەیشتن لەوەی کە دەتوانرێت شتێکی زێدە تر لەمان بدۆزێرنەوە دژایەتی کردووە وێڕای ئەمەش بەدڵنیایەوە لەناواخنی ئەم دێرانەدا شتگەلێکی شاراوە و فرەتر لەوەی کە راستەوخۆ ئاماژەی پێدراوە لە ئارادایە , هەروەك بەشێکە گەلاڵەیەکی تیوەرییە کە"بنەمای دۆزینەوە" (Neuristhsche Prinzip) تێدا نەبینین و هەموو واتاکانیمان هەڵنەگۆستبێت ,ئەم نوسراوەی کارڵ مارکس لەگەڵ هەموو نووسراوەکانی دیکەی چ پێش ئەمە نووسراوبن و چ پاشان نووسراو بن ناواخنەکەی دەبێتە " جیهان بینییەکی" فەلسەفی و دەتوانین پێش هەموو ئەوانەی وەك زاراوەی " فەلسەفە"ی نوێ قۆناغی بورژوای خستویانەتەڕوو دا بنێن , چونکە جیاوازیەکی تەواو بەبڕشتی لەنێوان تیوەری و پراتیکدا خستەڕوو ئەمەش خۆی لە تایبەتمەندیەکانی سەردەمی بورژواییەو تەنانەت لای فەلسەفەی کۆن و هی چاخی ناوەڕاستیش نەناسراوەپاش بەدیهاتنی شێوازی "دیالکتیکی" هیگڵو رەخساندنی بواری پێویست , ئێستا بۆ یەکمجار و لەسەردەمی نوێداش بۆ جارێکی دیکە بە تەواوەتی لێکهەڵوەشایەوە, ئێمە لە دەستەواژەکانی پێشتردا رستەیەکمان لە مانیفێستی کۆمۆنیست هێنایەوە سەبارەت بە واتای هەموو " گوزارە تیوەرییە"کان لەسیستمی کۆمۆنسیتی مارکسیتیدا بەگوێرەی ئایدۆلۆژیای بورژوایی بنەما و ئیدەئالە تیوەرییەکان وەك مۆراڵ بۆ خۆیان باوەڕ پێکراون و لەئارادان , سەربەخۆن لەهەمبەر راستییە سەرکە وتوەکانی زەوی و مادديدا دەردەکەون , لەم رووەوە دەتوانرێت بە بزاڤمێك لەئایدیاوە جیهان راستبکرێتەوە , لە مانفێستدا وەکو ئانتی تێزیکی بەبڕشت لەبەرانبەر ئەم ئایدۆلۆژیایەدا ئاوەها هاتووە (پاڵپشتی گوزارە تیوەریەکانی کۆمۆنیزم قەت ئەو ئایدیا و بنەمایانەی ئەم و ئەونییە کە موسلحێکی جیهانی دیتبێتەوە , ئەوانە تەنها راگەیاندنی گشتی و راستەقینەی خەباتی چینایەتین کە لەئارادایە, پەیوەندییەکان پەیوەستن بە بزاڤێکی مێژوويیەوە کەلەبەر چاوماندا لە ئارادایە.) دەتوانن بەڵگە و هۆکاری ورد و رونەکانی ئەم زاراوانەی مانیفیست

لەسەر یانزە تێزی فویرباخ بدۆزینەوە کە کارڵ مارکس ساڵی (١٨٤٥) بۆ دیاریکردنی چارەنوسی خۆی نوسیویەتی و پاشان فریدریك ئەنگلس ئەوانەی وەکو فایلێك خستیەسەریەك لە نووسراوەکانی خۆی بەناونیشانی لودویگ فویرباخ و کۆتایی فەلسەفەی کلاسیکی ئەڵمانی لەساڵی (١٨٨٨)دا خستەبەردەم رای گشتی , ناوەرۆکی ئەم یانزە تێزەی مارکس گەلێك زیدەتر لەو شتەیە کە ئەنگلس ناوی ناوە"تۆوی پێگەیاندنی جیهان بینی نوێ" لەراستیدا روانگەی بنەمایی فەلسەفەی مارکسیزم سیستمێکی لۆژیکیانەو بوێرانەیە کە بەراشکاوی و درەوشەوەو راگەیاندراوە .ئەم یانزە تێزە لێدوانێکی ئەوەندە تێکشکێنە کە بەوردی خاڵی نیشانەگرتوو هەموو کۆڵەکە پاڵپشتەکانی بورژوایی تاکو ئێستا وردەوردە دەهاڕێت , مارکس قەت لەسەر " دوولایەنە" بوونی ئاسایی نێوان تێڕامان و بوون , ویستی کردن و کرداری کردن کە لە تایبەتمەیە گشگیریەکەی سەردەمی بورژوایی‌و ئەمرۆش هەر وایە ناوەستێت , بەڵکو بەبێ دواکەوتن خەریکی رەخنەگرتنە لە دوو سیستمی مەزنی فەلسەفی دەبێت، کە بەرواڵەت وەلانانی ئەو دوولایەنبوونە لە خودی جیهانی بورژوایدا بە هۆی ئەمانەوە بەئەنجام گەیشتوون, بەواتایەکی دیکە ئەو لەلایەکەوە خەریکی رەخنەگرتنە لەسیستمی " ماتریالیزم" کە تا ئەو سەردەمە لەلایەن فویرباخەوە گەیشتۆتە لوتکەی خۆی و لە لایەکی دیکەوە رەخنە لەسیستمی " ئایدیالیزم" ی کانت، فیختە، هیگل، دەگرێت و درۆینەبوونی هەردووکیان لە قاودەدات جێگایان ماتریالیزمێکی نوێ دەیگرێتەوە کە هەموو نهێنی تیوەریەکانیان بەلێکدادانێك چارەسەردەکات ,بەم شێوەیەش مرۆڤی وەکو بوونەوەرێکی هزرڤان سەیر کردووە و لەهەمان کاتدا بە هۆکاری بکەری داناوە لە جیهاندا , نموونەی گشت جیهانی وەکو بەرهەمی " تێکۆشانی مرۆڤی بە کۆمەڵ بوو" تێگەیشتووە و پوختترین و بەرچاوترین بینینی ئەم وەرچەرخانە چارەنوسسازەی فەلسەفە لە دوورستەی کورتی هەشتەم دایە (ژیانی کۆمەڵایەتی لەگەوهەریی خۆیدا پراکتیکییە , هەموو ئەو نهێنیانەی کە تیوەری بەرەو سۆفی گەریەتی دەبەن لەم خاڵەدایە , چارەسەری ئاوەزیانەی خۆی لەپراتیکی مرۆڤ و تێگەیشتنی لەم پراکتیکەیە) دەبێت بۆ تێگەیشتنی تەواو لەوەی کەلەروانگەی مارکسدا نوێ بوونی هەیە ناکۆکی دوولایەنی لەلایەکەوە لەگەڵ " ئایدیالیزم" تا ئەو کاتەو لەلایەکی دیکەوە "ماتریالیزم" کە تا ئەو کاتە لەئارادا

بووە تێبگەین . بەپێچەوانەی " ئایدیالیزم" وە کە تەنانەت لەهەمان فەلسەفەی هێگڵدا بە روونی مەرجی هۆکاریکی " ئەو جیهانی "(Jenseitig) تیادایە " ماتریالیزم"ی مارکس یەکڕاست لەسەر بواری " لەم جیهانەدا " (Diesseitigkeit) پێکهاتووە: نەك تەنها مارکس هەموو " ئیدەئالە" پراتیکی ئاکارییەکی خوویەکی ئەم جیهانەی تیادایە , بەڵکو هەموو تیوەریەکانیشی "راستیەکی " ئاوای تیادایە رێگەبدەن خواکانی هەتاهەتایی لە هزری پاراستنی راستییە نەمریەکانی خواوەندیدا بن , بەڵام هەموو ئەو راستیانەی ئێمەی مرۆڤی زەوی تاکو ئێستا لەگەڵیاندابووین و دەیشبین خوو زەویی ئەم جیهانەیان هەیە و هەموو کەموکوڕی و " کاتی بوونەکەیان" لە تایبەتمەندی دیاردەکانی زەوین و بەبێ هیچ پوانێك شەرمەزار کراون , بەڵام لەلایەکی دیکەوە لەجیهانی مرۆڤدا هیچ شتێك بەپێچەوانەوەی ئەوەی کەبزاڤی "ماتریالیزم"ی کۆن وای دانابوم هەبوونێکی بێ گیانە و یارییەکی کوێرانە لەنێوان هێزە هاندەر و نائاگاکان و مادە هاندرواوەکاندایە "راستیە" کەیش بەم چەشنەنییە , هەموو "راستیەکانی" مرۆڤ هەر وەك خودی مرۆڤی ئەو راستیانەی کە بیرمەندانە لەسەری دایە , بەرهەمێکی مرۆییە بەرهەمێکی جیاواز لەگەڵ زاراوەی "بەرهەمە سروشتییە" ناوازەکاندا (گەر ئەمانەش وەکو "سروشت " چاولێکەرین ئەوا لەراستیدا "بەرهەم " نیین!) بە واتایەکی وردتر ئەو راستیانە بەرهەمی کۆمەڵایەتین کەلەژێر هەلومەرجێکی سروشتی و کۆمەڵایەتی بەرهەمەدا لەسەردەمێکی دیاریکراو لەمێژووی سروشت و مرۆڤ بەرێگەی کاریگەریەتی بەکۆمەڵی مرۆڤەکان لە دابەشکردنی کاردا لەگەڵ بەرهەمەکانی دیکەی تیکۆشانی مرۆڤدا بەدەست دێن . ئێستا کلیلی (تێگەیشتنی ماتریالیستی لە کۆمەڵگە)ی کارڵ مارکسمان لەبەردەستدایە سەرەتا هەموو دیاریدەکانی جیهانی راستی بەسەر دووگرروپی مەزندا دابەش دەبن کە وەکو مرۆڤی هزرڤان و بکەر یان وەکو مرۆڤی بکەرو هزرڤان تیادا ژیان دەکەین, لەلایەکەوە ئێمەو هەموو ئەوەی لەئارادایە پەیوەستن بەجیهانێکەوە کە دەتوانین بە "سروشت" وێنای بکەین واتە جیهانێکی "نامرۆیی" کە بەتەواوی لە هزر ویست و کرداری ئێمە سەربەخۆیە (جیاوازە) لەلایەکی دیکەوە وەك مرۆڤی هزرڤان و بکەر و لە جیهانێکدا ژیان دەکەین , کەلەراستیدا بەکردار کاریگەریەتی لەسەر دادەنێن و کاریگەریە کرداریەکانیشی دەبێتە ئەزموونمان لەم رووەوە و دەبێت لە بنەڕەتدا بە بەرهەمی خۆمانی بزانین و هەروەها خۆشمان بە بەرهەمی ئەو بزانین ,بەڵام ئەم دوو جیهانە , جیهانی سروشتی و ئەو جیهانەی کەلەڕووی مێژوویی کۆمەڵایەتییەوە پراکتیکییە لەیەکدی جیاواز نین , بەڵکو هەردووکیان لەیەك جیهاندان ,

یەکیەتی ئەوان لەسەر ئەو بنەما تاکە هەردووکیان لە جێگە و ژێرسەری رەوتی ئەکتیف-پاسیڤی ژیانی مرۆڤەکاندان ئەو مرۆڤانەی کە هەم لە کارەکانیاندا لە کاتی دابەشکردنی کاردا , لەتێڕامان و گشت راستییەکانی خۆی بەردەوام سەر لەنوێ بەرهەم دەهێنێتەوە و پڕاوپڕی دەکات , بەڵام بە تیڕوانینێکی وا ناتوانێت بەیەکگەیاندنی ئەم دوو جیهانە شتێکی دیکە جگە لە ئابووری بێت بە گوتەیەکی وردتر " بەرهەمی مادی" , چونکە هەر بەو شێوەیەی مارکس لە "پێشەکییە گشتیەکان" دا لەسەر ئابووری رەخنەگرانە ساڵی(١٨٥٧) دیسانەوە بۆیەکلایی کردنەوەی خۆی نووسیویەتی و بەراشکاوانە رایگەیاند , لەنێوان ئەو هەموو هۆکارە هەمە چەشنانەدا کەبەتێکەڵبوونیان کاریگەریەتیان فۆرم دەدەنە ژیانی مێژوویی کۆمەڵایەتی مرۆڤەکان و هەمیشە سەرلە نوێ دروست دەبنەوە و بەرفراوان دەبن , پرۆسەی بەرهەمی مادی ئەو هۆکارە دروست دەکات کە هەموو هۆکارەکانی دیکەی لەنێوچنگدایە و هەمویان لەیەکیەتیەکی راستەقینەدا بە یەکدی گەیەنێت , لودویك وڵتمن مرۆڤناسی رامیاری , کانت گەرا و سۆسیالیستی سەر لەنوێ گونجاندن (ریۆژایست) لەپەرتوکەکەی خۆیدا کە سەبارەت بە ماتریالیستی مێژوویی بەشەش دەرکەوتنی جیاوازی بۆ "ماتریالیزم" دەستنیشانکردووە دەبێت لەروانگەی ئەو هەموویان بە بەشەکانی دروستکەری"مارکسیزم وەکو جیهان

بینیەك" دا بنێن و ئاوا شرۆڤەی دەكات :(ماركسیم وەكو ئایدۆلۆژیا لەگەڵاڵەیەكی گشتیدا پێگەیوترین و پڕاوپڕ سیستمی ماتریالیستی و لەسەر ئەم خاڵانەیە:

١- ماتریالیزمی دیالكتیك وەكو بنەمای گشتی ناساندن , سەر لەنوێ ناساندنەوە پەیوەندی هزروبوون هەڵدەسەنگێنێت.

٢- ماتریالیزمی فەلسەفی كێشە پەیوەستدارەكان لەپەیوەندی نێوان رۆح و ماددە بەمتمانەدان (كردن) بەزانستە سروشتیەكان چارەسەردەكات .

٣- ماتریالیزمی ژینگەناسی پەیوەستە بەپەیوەندی تیوەری تەواوكاری سروشتی لەگەڵ دارویندا.

٤- ماتریالیزمی جوگرافی پەیوەست بوونی مێژووی كولتوری مرۆڤ بەدۆخی جوگرافی و دەوروبەری فیزیكیەوە دەسەلمێنێت .

٥- ماتریالیزمی ئابووری لێكۆلینەوە لەسەر كاریگەریەتی پەیوەندی ئابووری هێزەكانی بەرهەم و ئاستی تەكنیك بۆ وەرچەرخانی كۆمەلایەتی و مۆراڵی هەڵدەسەنگێنێت و دەیان دۆزینەوە پێكەوە ماتریالیزمیجوگرافی و ئابووری تێگەیشتنی ماتریالیستی مێژوو بە واتا سنوودارەكەی دروستدەكات.

٦-ماتریالیزمی ئاكاری بەواتای پچڕانی رادیكاڵە لە هەموو وێنا ئاینزاكانی ئەو جیهانەوە هەموو ئامانج و هێزی ژیان و مێژوو دەگوازێتەوە ئەم جیهانە راستەقینەیە. هەڵبەت دەتوانین ئەو مافە بدەینە وڵمتن كە ماركسیزم پەیوەندیەكی دیاریكراوی دوورو نزیكی لەگەڵ ئەم دەركەوتنانەی ماتریالیزمدا هەیە , بەلام هەموو ئەمانە بە هیچ كلوجێك وەك بەشێكی پێویست گەوهەری ماركسیزم نین, لەراستیدا " تێگەیشتنی ماتریالیستی لەمێژوو و كۆمەڵگا"ی ماركس تەنها ئەو تایبەتمەندییە دەگرێتەوە كە ولتمن لە كۆتاییدا لەبەندەكانی (٥و٦) داوەكو دەركەوتنی ماتریالیزم دەستنیشانی كردون , لەراستیدا ماتریالیزمی ماركس , ماتریالیزمێكی " ئاكار"ییە هەربەهەمان شێوە كە وڵتمن ئاماژەی پێداوە , نەك بە واتای ئەو روانگە ئاكارییە كە ماركس لەیەكێك لە نوسراوەكانی سەردەمی " وێتیدا" (Nahlass بەرگی یەكەم لاپەرە٣٢١) وەكو " ماتریالیزمی سوك و ریسوا" دابویە بەرهێرش , كەتیایدا بەرژەوەندی تایبەتی وەكو ئامانج و مەبەستی جیهان هەڵسەنگاندبوو) , ماركیسم تێگەیشتنێكی بەو رەنگە لە "ماتریالیزم"ی ئاكاری داوەتە دەست بەرژەوەندی پارێزانی ئایدۆلۆژیای بورژوایی و ئاكاری كاسبكارەكانی, بەلام لەم دواییانەدا رێكخراوەیەكی سەرمایەداری ئەو تێگەیشتنەی بەم چەشنە لەقاودا (بازرگانێك لەبەررۆح سوكی نابەجێ لە قازانجی نائاسایی سەركەوتوانەی ئالوگۆڕی دراودا خۆبەخشانە وازی لێدەهێنێت و بەم كارەشی خۆی لەبەرانبەر زەرەرەكانی داهاتودا قڕكرد و ئەم كارەش لەروی ئابورییەوە گەوجێەنیەكی تەواوەو لەرووی ئاكاریشەوە قەت كارێكی چاكەی بەئەنجام نەگەیاندووە) (سەروتاری ٢٣ ی مارسی ١٩٢٢ DeutscheBergwerKzeitun) , بەپێچەوانەی " ماتریالیستی ئاكاری"چینی سەرمایەدارەوە " ماتریالیزمی ئاكاری چینی كریكار هەر وەكو وڵتمن بەراستی جەختی لەسەركردۆتەوە لەبنەرەتدا بە واتای پچڕانێكی رادیكاڵە لە هەموو وێناكانی ئەو جیهان, هەڵبەت لێرەدا وڵتمن وەكو كانت گەرایك بە گوێرەی پێویست " وێناكانی ئەو جیهانی" ناناسێت و نابێت تەنها بەوێنا وردو دیار و ئاگای "ئاینزا"بزانین , بەڵكو ئەم چەمكە هەموو وێناكانی " ئەڵتەرناتیڤ" یش دەگرێتەوە كە فەلسەفەی رۆشنگەری و پاشان فەلسەفەی رەخنەگرانەی ئایدیالیستی، بووە جێگە یاری وێنا ئاینزاكان, بۆ نموونە ئایدیای یاسادانی ئاوەزی تۆخ بەهۆی نابژیوانیئەو گوتارانە لە خۆدەگرێتەوە لەئەنجامدا و پاشان فەرتر روونی دەكەمەوە , گەر بڕیار بێت و بەراستی لەگەڵ " هەموو" وێناكانی ئەو جیهاندا بەشێوازێكی "رادیكاڵ" پەیوەندیەكان بڕێن و روتێكردنی ئەم جیهانەمان "بەرجۆرێكی پڕاوپڕ" بێت ئەوا كێشە كە لێرەدا كۆتایی پێنایەت , وێڕای ئایدیا پراتیكی و ئاكارییەكان و ئیدەئالە ئاینزاكان و فەلسەفەی ئاكاری دوولایەنە خوازی بورژوایی ناساندنە تیوەریەكانی راستی ئەو هی ئەو جیهانن , كەواتە ئاشكرابوونی راستییە " نەمرەكان" مانەوەو نەگۆڕیان " خۆی لە خۆڕا" لە ئارادابووە , كە دەبێت زانست و فەلسەفە بەدوایاندا بگەڕێت و بیان بینێتەوەو لەمەولا بەشێوەیەك كە گۆڕاندنیان تیا نەبێت بیانخاتەروو. وێناكردنێكی لەم چەشنە تەنها خەونێكە ئەویش خەونێك كە ئەوەندە جوان نییە , چونكە ئایدیایەك بەبێ وەرچەرخان و بەبێگۆڕان , بێگومان ئایدیایەك دەبێت كە دوور دەبێت لە تایبەتمەندی پێگەیین و گەشە,

ئەمەش تەنها بۆ ئەو چینە بەختەوەرەیە كەلەدۆخی ئێستادا هەست بە خۆشی و كارمەرانی دەكات و بەچەشنە ئایدیایە سەرسام دەبێت , بەڵام ئەو چینەی كە بەناچار لە دۆخی ئێستایە و پێشكەوتنی خۆی هەوڵدەدات قەت شتێكی بەو رەنگە لەئارادا نییە .

خاڵێ دووەم ئەوەی كە لەراستیدا ماتریالیستم ماتریالیزمێكی "ئابووری"یە , ئەم ماتریالیزمە پەویوەندی نێوان وەرچەرخانی سروشتی و كۆمەڵگای مرۆیی لە پرۆسەیەكدا دەبینێت , كەوەك "بەرهەمی مادی"وەرگیراوە, ئەو پرۆسەیە كە ئەنجامدا و بەردەوام بە درێژایی ئەو مرۆڤ كەرەستەی ژیان و هەمووناواخنەكەی سەر لەنوێ بۆ جارێكی‌دیكە بەرهەم دەهێنێت و گەشەی پێدەدات , لەپاڵ ئەمەدا گرنگترین "راستی" ژیانی كۆمەڵایەتی مرۆڤ واتە هەموو راستییەكانی دیكەی میژوویی كۆمەڵایەتی و كرداری و پرۆسەی ژیان لە واتا بەرفراوانەكەیدا بەپرۆسە مۆراڵیەكەیشیەوە دیاردەگەلێكن , كە بۆ وەرچەرخانە گشتی و سەرانسەریەكان كاریگەریەتیەكی ئەوتۆیان نییە, هەرچەندە زرۆیش راست نیین , گەر نواندنەكەی ماركس بخەینە گەڕ ئەوانە سەرخانی بینای ژیانی كۆمەڵایەتی مرۆڤەكان دادەمەزرێنن لەكاتێكدا ژێرخانی ئەم بینایە لە "پێكهاتەی ئابووری" كۆمەڵگادا نەخشی بەستووە, بەڵام لەوێدا كە وڵتمن وەكو مرۆڤناسێك لەبری "زانستە كۆمەڵایەتیەكان" جەخت لەسەر"زانستە سروشتیەكان" دەكات و داواكار دەبێت كە " ماتریالیزمی جوگرافی و ئابووری پێكەوە تێگەیشتنی ماتریالیستی لەمێژوو و بەواتایەكی دیكە سنوردار دەكات" راست نییە, گەر بمانەوێت تێگەیشتنی ماتریالیستی مێژوویی بەواتای "بەرفراوان" و " سنوردار" لەیەكدی جیابكەینەوە, ئەوا بەبڕوای من و بێگومان دیاریكردنی واتای سنورداركردنی ماتریالیزمی تایبەتی ماركس لەهەمبەر ئەوەدا تەنها بەواتایەكی بەرفراوان بە "ماتریالیزم" دەژمێردرێت , بەڵام گەر بەوشێوازە بێت كە ماتریالیزمی ماركیستی وەك تێگەیشتنێكی ماتریالیستی لەژیانی "مێژوویی كۆمەڵایەتی" ماتریالیستی كە ماركس و ئەنگڵس ئەوماتریالیزمەیان بە ماتریالسمی " ناتورالیستی" ناوزەدكردوە جیابكەینەوە , كەواتە تێبینی هۆكارە جوگرافیەكان و هەروەها ژینگە ناسی كاریگەریەتیەكانی دیكەی "سروشت" لەسەر وەرچەرخانی مێژوویی كۆمەڵگای مرۆیی بەدەر دەبێت لەبابەتی " تێگەیشتنی ماتریالیستی لە مێژوو بەواتای سنودارەكەی " وڵتمن و زۆربەی كەسەكانی دیكە , كە سەبارەت بەتێگەیشتنی ماتریالیستی ماركس لەمێژوو قەڵەمیان سواندوە ئەم خاڵەیان روشاندو لێڵیان كردووە , بەڵام ئەو كەسانەی هەموو كات زەحمەتیان داوەتەبەر خۆیان كە سەربەخۆ و راستەوخۆ لەسەر نووسراوەكانی ماركس تێڕامان بكەن بەراستی و دروستیان زانیوە" ماركس "یش وەك " هیگڵ " هێردەر" (Herder) و زۆربەی فەیلەسوفەكان, مێژوونوسان و شاعیر و كۆمەڵناسەكانی سەدەی هەژدە و نۆزدە و بیستەم كاریگەری هۆكاری فیزیكی و هۆكاری دیكەی سروشتیان لەسەر تەواكاری بۆ كۆمەڵگای مرۆیی گەلێك گرنگ و ئاوارتە زانیوە لەلای ماركس ئاشكرایە كۆمەڵگای مرۆیی شتێك نییە لە دەرەوەی "سروشت" یان باشتر لە سروشتەوە بێت , بۆنمونە لە یاداشتە كورتەكاندا بۆ كۆتایی "پێشەكییەكی گشتی" لەسەر رەخنەی ئابووری رامیاری لەساڵی (١٨٥٧) دا بۆ داڕشتنەوەی دوایی نوسیویەتی بە مۆركێكی راشكاوانە بۆ واتای بەرفراوان لەسەر چەمكی "سروشت" دەبینین, كە " هەموو شتەكان" لەوانەش " سروشت" یش دەگرێتەوە, لەم یادەداشتانەدا رایدەگەینێت كە“ "بێگومان "سروشت" چاوگەی دەستنیشان كردن و دیاریكردنەكانی سروشت , خۆیی و بابەتی خێڵ و رەگەزەكان و هتد .... دەبێت " لە زۆربەی گوتە ئاوارتە روناك كەرەوەكانی "سەرمایە"شدا، بەئاشكرا جەخت لەسەر كاریگەریەتیەكانی " سروشت" دەكات ئاماژەی پێدراوە , لەنامەكانی نێوان ماركس و ئەنگڵسدا نمونە گەلێكی دیكە هەیە , كە تا چ رادەیەك گرنگیداوە بە تەواو كردن و تۆكمەكردنی بناغەی ماتریالیزمی مێژوویی كۆمەڵایەتیەكەی لەروانگەی "زانستە سروشتیەكان" ەوە , بۆ ئەوەی چەند دەستەواژەیەكی كورت بە نموونە بهێنینەوە ئاماژە بەنامەیەك لەبەرواری (١٩ی دیسامەبەری١٨٦٠) دەدەین كە ماركس سەبارەت بە پەرتوكی هەڵبژاردنی سروشتی داروین نووسیویەتی و خالێكی زەقی نیشاندەر و تایبەتمەندیەكی بەرچاوی دەڵێت "سەرەڕای ئەوەی كە ئەم پەرتوكە بە ئینگلیزیەكی نەتراشراو نووسراوە , بەڵام بناغەی مێژووی سروشتی تیوەریەكانمانە" وێڕای هەموو

ئەمانەش مرۆڤ بۆ تێگەیشتنی ڕوانگەر ئامانجەکانی مارکس و ئەنگلسیش بە بۆچوونی ئێمە لەم بوارەشدا لەنێوان ئەم دوو هاوڕێیەدا ڕێکەوتنێکی تیوەری تەواو لەئارادایە تووشی هەڵەیەکی فرە زەق دەبن گەرچی تێگەیشتنی ماتریالیستی مێژوو کۆمەڵگادا لەمەودایەکی ساکاردا بەکاربێنین و ڕاستەوخۆ بەبنەمای لێکۆڵینەوە زانستە سروشیەکان لەپرۆسەی ژیانی مێژوویی کۆمەڵایەتیشدا بزانین و ناتوانرێت ساویلکە بوونێکی بەم چەشنە لە دامەزرێنەرێکی کۆمۆنیزمی ماتریالیستی کە قوتابخانەی هێگڵی دیتبێت سەرهەڵبدات , لەلای ئەمانە گشت سروشت وەکو بناغەیە کە چ لە بوونیدا و چ لەهەر قۆناغێکی وەرچەرخانی "مێژووی سروشتی"یدا بێت ئەمە مەزنترین هۆکاری کاریگەری بەسە بە لەسەر وەرچەرخانی مێژووی کۆمەڵگای مرۆیی, بەڵام ئەم کاریگەریەتییە وێڕایی هەموو توندیەکەی هەموو کات وەکو هۆ و ناوبژیوانێك دەمێنێتەوە هۆکارە سروشتیەکان وەکو ئاوو هەوا , ڕەگەز کانزا ژێر زەوییەکان و هتد ... خۆیان لە خۆڕا و ڕاستەوخۆ دەست نادەتە پرۆسەی وەرچەرخانی مێژوویی کۆمەڵایەتی, بەڵکو لە هەریەك لەم بابەتانە بەتەواوەتی پلەی پێشکەوتنی" هێزە بەرهەم هێنەرەکانی مادەی " لە شوێنی خۆیداد یاردەکەن و پەیوەندی کۆمەڵایەتی دیاریکراو " پەیوەندی بەرهەمی مادی" تا ئەم پلەیە لە پێشکەوتنی هێزەکانی بەرهەمی مادی "چاودێری" دەبن (ئاگایان لێدەبێت) ئەم پەیوەندییە کۆمەڵایەتیەی بەرهەمی ماددی وەکو پێکهاتەی ئابووری کۆمەڵگا "ژێرخانە ڕاستەقینەکەی" دادەمەزرێنێت, کە گشت ژیانی کۆمەڵایەتی وەك ژیانی (مۆراڵ)یش دیار دەکات , بەڵام مارکس هەمو کات ئەم شتە جیاوازانەی بەتوندترین شێوە لەیەکدی جیاکردۆتەوە , تەنانەت لەوێدا کەوا دێتە بەرچاو ئاماژەبە ژیانی سروشتی مرۆڤ لەپەیوەندیدا لەگەڵ سروشتدا دەکات. بەسەرنجدانێکی فرەترەوە دەردەکەوێت کە هەموو بابەتەکان پەیوەندیان بەم مژارەوە هەیە, واتە ژیانی مێژووی کۆمەڵایەتیی ئەو ژیانەیە کە بنچینەیەکی لەسەر بناغەی سروشتی کاریگەری دانان و کاریگەریەتی وەرگرتن لەو بەگوێرەی ((یاساکانی سروشت)) ئەمە جەختکردنەوە شێلیگیرانەیە لەسەر مارکس و ڕوانگەو بابەتی کۆمەڵایەتی بەتایبەتی لە گوتە بەرزەکاندا لەبەرگی یەکی (سەرمایە) دا بۆ جارێکی تر باسی داروین دێتە گۆڕو بەڕوونی دەبینرێت کە ((داروین سەرنجی ڕاکێشا لەسەر مێژووی تەکنەلۆژیا و سروشتی, واتە سەرنجی خستە سەر ئەندامەکانی گیاکان و ئاژەڵەکان وەك ئامرازەکانی ب

هیگڵ

مارکس

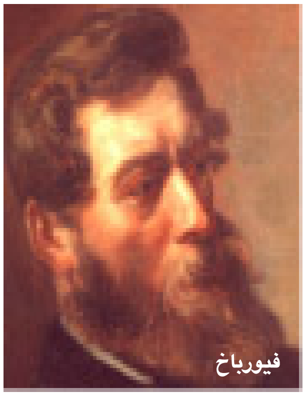
فیورباخ

ئایا مێژووی فۆرم وەرگرتنی ئەندامە بەرهەمهێنەکانی مرۆڤی کۆمەڵایەتی, کە کۆڵەکەی ماددی هەر ڕێکخراوێکی تایبەتی کۆمەڵایەتییە شایەنی سەرنجدانێکی بەم چەشنە نییە؟ باشە هەنگاونان بۆ کارێکی بەم چەشنە ئاسانتر نییە, چونکە هەروەکو ئەوەی ڤیکۆ (Vico) دەڵێت: جیاوازی نێوان مێژووی مرۆیی و مێژووی سروشت لەوەدایە کە ئێمە سەبارەت بەیەکیان لێکۆڵینەوەمان کردووە و سەبارەت بەئەوی دیکە نەمان کردووە؟ تەکنەلۆژیا ڕوونکەرەوەی تێکۆشانی مرۆڤە لەبەرانبەر سروشت و پرۆسەی ڕاستەوخۆی بەرهەمی ژیانی و هەروەها نیشاندەری پەیوەندییە کۆمەڵایەتی و وێنا مۆڕاڵیەکانیەتی, کە لەو پەیوەندیانەوە سەرچاوە دەگرێت.

تەنانەت بەم شێوەیەش (تەکنەلۆژیا) واتە دیتنی سروشت – نەك بەو جۆرەی کە خۆی لە خۆڕا لە ئارادایە, بەڵکو وەها کە

وەکو هەمبەرێکی راوەستاو و ماددیو تێکۆشانە مرۆییەکان دەخرێتە ڕوو- پرۆسەی بێ ناوبژیوانو سروشتییەکەی بەرهەمی ژیانی مرۆڤ ئاشکرا دەکات لەهەمان کاتدا پرۆسەی بەرهەمی کۆمەڵایەتی ژیانیشی دەخاتەڕوو.

بەڵام وێڕای ئەمانەش هەروەکو لەپێشەکیەکی گشتییدا لەساڵی ١٨٥٧ چەندەها جار دووبارە بۆتەوە بەروونییەکی زێدە ترەوە گوتراوە (ئابوری_ رامیاری) لەبەر ئەو هۆیە (تەکنەلۆژیا نییە) کە هەمووکات وەك زانستێکی (سوژەی کۆمەڵایەتی) بمێنێتەوە. بەبڕوای من هەموو هەڵەکانی ولتمنو زۆربەی هەڵەکان لەسەر ناسینی گەوهەری راستی تێگەیشتنی ماتریالیستیو مارکسە بۆ مێژووی کۆمەڵگا کراون لە یەك هۆیا سەرچاوە دەگرێت ئەویش بەکارهێنانی نوقسانیو ناتەواوی بنەمای (ئەم جیهانەیەتی)یە. (بەم جیهانی بوونە) لە کورتترین دەربڕیندا گشت (ماتریالیزمی مارکس) بریتیە لەبەکارهێنانی هەرە باشی ئەم بنەمایە لەسەر ژیانی مێژووی کۆمەڵایەتی مرۆڤ.

زاراوەی ماتریالیزمی وێڕای واتا جۆراوجۆرەکانی تەنیا لە بەر ئەو هۆیە کە خووی (ڕەها)ی ئەم جیهانی بوونەی لەسەر شێوازی تێڕامانی مارکس بەشێوەیەکی پڕاوپڕ ڕایانگەیاندووەو شایانی ئەوەیە کەهەموو کات بۆ تێگەیشتنی مارکسیتی بیپارێزێت. ئەم زاراوەیە واتا بنەڕەتیەکەی مارکس باشترین شێوازە لەبنەڕەتدا زاراوەیەکی هەڵگری بێت رادەگەیەنێت. هەروەك دیتمان (ماتریالیزم) یەکڕاست لەرەخنەی (ئاینزا)وە سەرچاوە دەگرێت, لەو ساتەوە سۆسیال دیموکراتی ئەڵمانیا لەباتی ئەوەی لەپڕوپاگەندەکانی راشکاوانە لایەنگرانو ئەندامانی لەسەر تێکۆشانی (نائاینزایی) ئەرکداربکات. ئاینزایی وەکو (بابەتێکی تایبەتمەند) راگەیاندو کەوتە دژایەتیەکی چارسەر نەکراو لەگەڵ بنەمایەکی سەرەکی مارکسیسزدا, چۆن هەر ئایدۆلۆژیایەکی دیالێکتیکە ماتریالیستەکان ناتوانێت ببیتە (بابەتێکی تایبەتمەند) بەو رادەیەش ئاینزا ناتوانێت ببێتە بابەتێکی تایبەتمەند. گەر لەپاردۆکسی بوون باکمان نەبێت، دەتوانین کێشەکە بەجۆرێکی دیکە دەربڕین, نا ئاینزا بوون (یان بەجۆرێکی گشتی خەبات بەدژی ئاینزاو — نەك خەبات لەڕووانگەی بۆرژواییەو — بەشێوەیەکی دیموکرات بەدژی دەسەڵاتی پاوانخوازی ئەم یان ئەو ئاینزای تایبەت بێتە گۆڕێ ئەوا بەرادەیەك هەمان شۆڕشی ماتریالیستی گرنگ دەبێت کە ئاینزای بۆ تاکی باوەڕدار هەیەتی. لێرەشدا یەك (بابەتی تێپەڕاندنی ماتریالستی) لەئارادایە, هاوشێوەی ئەوەی کە پێشتر سەبارەت بە (دەوڵەت), (زانست), (فەلسەفە) لێکۆڵینەوەمان لەسەر کرد.

رەخنە, خەباتو هەڵوەشاندنەوەی ئاینزا تا ئەو جێگایەی بەشێوازی پرۆسەی مۆراڵ لەپێشە, لەهەمان کاتدا یان پاش گۆڕانکاری هەلومەرجی کۆمەلایەتی بەرهەم دێت کە ئەمەش خۆی بناغەی گۆرانگاریەکانی دیکەیە لەنیۆمێشکی مرۆڤەکاندا پێکدێت, هەر لەم پەیوەندیبە تایبەتیەدا خۆی وەکو (هەڵوەشاندنەوە ئاینزا) ناچار دەبێت لەشێوازێکدا هەندێك گەوهەری ئیمانەکەی لە (ئاینزا)هەبێت. دیاریو دەستنیشانکردنی ئەم گوتەیە هەبووە و باوە کە سۆسیالیزمو کۆمۆنیزم (ئاینزای بەم جیهان بوونەن) کە لەقۆناغی ئێستای گەشەو راستریش بۆ قۆناغی ئێستای کۆمەڵگای ئەوروپی هێشتا واتای راستی خۆی هەیە (ئاینزای بەم جیهان بوونە) وەك قۆناغی سەرەتاییو هێشتا زۆر ناتەواوی (تێپەڕبوون)ە بەجیهانی ووشیاریو ئەم جیهانە مرۆییە لەکۆمەڵگای کۆمۆنیستیداو بەکرداریش لەگەڵ دەوڵەتی (دیکتاتۆری شۆڕشگێڕی پرۆلیتاریا)و لەقۆناغی گۆڕینی شۆڕشگێڕانەی کۆمەڵگای سەرمایەداری بۆ(کۆمەڵگای کۆمۆنیستی) لەسەیرکردنو چاودێریکردندا بەم شێوەیە نائاینزا بوونی ڕەچەڵەك خوازی بێبڕواییەکی چالاکەو پێش مەرجی چۆنو جیهانی بەپڕاوپڕە لە هزرو کردار دایە, لە واتا و روانگە ماتریالیستەکەی مارکسەوە , پڕاوپڕ بەم جیهانی بوونە تەنها بەسەردا رۆشتنی وێناکان ئەم جیهانی ئاینزایە بەدینایەت تا ئەو کاتەی تاك خود بەراستی بوونی هەمیشەییو لەئەنجامدانی نە زەویی بوونی (ئایدیا) تیۆرێكو کرداریەکان باوەڕی هەبێت ئەوا هەر (ئەو جیهانەش) و (ئەم جیهان) بەردەوام دەبێت, تەنانەت ئەو کاتەی هزری مرۆ لەم قۆناغە باشتر بوو, دیسانەوە لەوانەیە نەگات بەم جیهان بوونە راستەقینەیە.

کەواتە ئەوە کە تەنها لەدوایین شرۆڤەدا بەگوێرەی تیۆری مارکس ئەم جیهانی بوونە لەدوو (تێزیدا سەبارەت بە فۆیرباخ) دەڵێت شتێکی جیاواز نییە لە (پراکتیکی) کرداری مرۆیی.

لەم ڕووەوە تەواوکاری کردنی (ئەم جیهانی بوونە)

لەسیستمی مارکسدا بەشێوازێکی باشتر لەتێگەیشتنی ماتریالستی مێژوو کۆمەڵگا لەم (بەجیهانی بوونەدا) دێتە ئاراوە کە بیلان چۆی بۆ دانراوەو وەك پاشماوەیەکی لانەبراو لە قۆناغی دوولایەنە خوازی بۆرژوایی و هەروەها ماتریالیستمی (سروشتگەرا) هاوڕێیەتیەکی ئاوەژوانەی دەکات. هەنگاوی چارەنووسازی کە لە درێژەیدا ماتریالیزمی نوێ مارکیستی دەگاتە دوایین و گرنگترین و قۆناغی پێگەبینی بریتیە لەو راستییە کە لەهەمبەر واتای سنوردار و کرداری سروشتا وشەیەك وەك " سروشت" دیاریدەکرێت و راستی پرۆسەی ژیانی پراکتیکی مێژوویی کۆمەلایەتی مرۆڤ رادەگەیەنێت هەر بەو شێوەیەی کەپەرتوکی وڵتمن و سەدان پەرتوکی دیکە و لە هەمووی گرنگتر رەوتی وەرچەرخانی بزاڤی پارتە سۆسیالیستی و نیمچە سۆسیالیستەییە لەئەوروپا و ئەمریکادا گەلێك جار سەلماندویانە کە ماتریالیزمی سروشتگەرای ئاوەژوو قەت ناتوانێت کێشەی شۆڕشی کۆمەلایەتی لەنێو بابەتێکی خۆیدا وەك " بەشێوازێکی ماتریالیستی" چارەسەر بکات, چونکە هزری شۆڕشێك کە دەبێت لەرێگەی کرداره راستەقینەکان مرۆڤ لە جێهانێکی راستەقینەدا بێتە گۆڕێ قەت لەلای ئەو "بابەتی" بوونی ماددی نییە , لەئەنجامدا ماتریالسمێکی بەم چەشنە کە بابەتی دژکردەوەی کرداری مرۆڤ لەلای ئەو لەئاکامدا وەك بابەتێکی ئەو دیو نامادی بوونەوە سەیردەکات, لەبەرەنگاربوونەوەی راستییە " مادی – پراکتیکی" یەکانی وەك شۆڕش تەنها دوو رێگەی لەبەردەم دایە یان بەو شێوازەی کە مارکس لەیەکەم تێزیدا سەبارەت بە فویرباخ رایگەیاندووە " وەرچەرخانی لایەنی زانستی دەسپێرێتە ئایدیالیزم" و ئەمەش ئەو رێگەکانی کە هەموو مارکسیتە کانت گەڕا , ریژیونیتەکان و ریفۆرمیستەکان تێپەڕیان کردووە و تێپەڕی دەکەن , یان ئەوەی کەشێوازێك دەگرێتە بەر کە زۆربەی سۆسیال دیموکراتەکانی ئەڵمانیا تا پێش جەنگی جیهانی یەکەم تێپەڕیان کردبوو, ئەمڕۆش پاش ئەوەی کە سۆسیال دیموکراسی ئاشکراو روونی کردووەتەوە ریفۆرم بۆتە بابەتی سەرەکی مارکسیستە نەرم ڕەوەکان, کەواتە هەرەسپێهێنانی کۆمەڵگای سەرمایەداری و لەدایکبونی کۆمەڵگای سۆسیالستی کۆمۆنیستی پێویستیەکی سروشتی ئابوری دەزانن, درەنگ زو بەگوێرەی یاسای سروشتی (خۆیان لەی خۆڕا پێکدێن) لەئاسمانەوە دەکەوێتە خوارەوە وە بەبێ راڤەکردنی جەنگی جیهانی ١٩١٤–١٩١٨ نەخرایە خزمەت ڕزگاری پرۆلیتاریاوە, بەڵام رەوتی بزاڤ لەکۆمەڵگایە سەرمایەداریەوە بۆ کۆمەڵگای کۆمۆنیستی هەروەکو ئەوەی مارکس و ئەنگڵس وێرای (هەموو تیۆرە دوو شانەکانیان) لەسەرتا تاکو کۆتایی لە هەموو بەرهەمەکانیاندا دووپاتیان کردووتەوە کەتەنها بەشێوازی شۆڕشە کە لەلایەن تێکۆشانی کرداری مرۆییەوە دێتە ئاراوەو پێکدێت, تێکۆشانێك کەنابێت وەك هەڵدێرانی (بەبێ زەمەن) سەیر بکرێت, بەڵکو قۆناغێکی درێژە لە خەباتی شۆڕشگێڕانە لەقۆناغی تێپەڕاندنی نێوان کۆمەڵگای سەرمایەدارو کۆمۆنیستدا کە لەدرێژەیدا گۆڕانکاریە شۆرشگێرەکان لەمەوە بۆ ئەوی دی بە دیکتاتۆری شۆڕشگێڕانەی پرۆلیتاریا بەئەنجام دەگات. (مارکس رەخنەی پرۆگرامی گۆتای ١٨٧٥) چونکە هەروەك لە سی ساڵ لەمەوبەر مارکس لەکاتی پیلانداناني رووانگەی ماتریالیستی نوێ خۆدا بووە بەوپەڕی کورتییەوە لەسیەمین تێزی سەبارەت بەفۆیرباخ وەکو بناغەو بنەمای گشتی ئەم ماتریالیزمە راگەیاندووە (هاوکات بوونی گۆڕانکاری هەلومەرجی تێکۆشانی مرۆیی تەنها دەتوانێت بۆ پراکتیکێکی گۆرانکاری پێکردن و تێگەیشتن بەشێوازێکی ئاوەزانە تێبگەین).

*وەگێڕی کورد:_ چاوەڕوان بن هەر لەهەر ژمارەیەکی گۆڤاری ئایدایادا بەشێك لە کتێبی ((مارکسیزمو فەلسەفە) کە بەقەڵەمی کارڵ کۆرش نوسراوە بڵاودەکرێتەوە...

سەرچاوە

مارکیسزم وفەلسەفە, کارل کرۆس مجید وارەسە.